

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne for

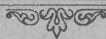
Det Norske Historiske Kildeskriftfond.

3die Bind.

Ved

Magnus Olsen.

**3die Hefte,
Slutningshefte.**

Christiania.

I Hovedkommission hos Jacob Dybwad.

A. W. Brøgers Bogtrykkeri A/S.

1924.

Efterskrift.

Da Sophus Bugge døde den 8. Juli 1907, var det 16 Aar siden Runeværkets første Afdeling begyndte at udkomme. Efter denne Tid er 17 Aar gaaet, førend det hele Arbejde har kunnet afsluttes. Saaledes spænder denne første Afdeling over, hvad man pleier at kalde en Mandsalder.

I 1907 var Udgaven af »Norges Indskrifter med de ældre Runer« praktisk talt ført til Ende. Alle dengang kjendte urnordiske Runeindskrifter, fundne indenfor det nuværende Norges Grænser, var færdigbehandlede, da 2det Bind's 1ste Hefte udsendtes Vaaren 1904, og det kunde da synes at være et let overkommeligt Arbejde at bringe den formelle Afslutning, de »almindelige Bemærkninger og Register, samt Rettelser og enkelte Tillæg til det hele Værk« (se Omslaget til Bd. I H. 6).

Imidlertid svulmede de »almindelige Bemærkninger« op til ogsaa at omfatte en Undersøgelse om Runeskriftens Historie fra de ældste Tider til den historiske Tids Begyndelse i Norden. Denne Undersøgelse bestemte Bugge sig til at udgive som et særskilt Bind, og han oplevede at se omtrent Halvdelen deraf færdigtrykt (i 1905) som »Indledning« H. 1 (S. 1—128). For den videre Udgivelse af Indledningsbindet, i det ydre afsluttet med 2det Hefte 1913, har jeg redegjort i For-talen til »Indledning«.

Paa nærværende Sted har jeg nu videre at gjøre Rede for den Del af de »almindelige Bemærkninger«, som ikke kom til at gaa ind i Indledningen. I Bugge's Rettelser og Tilføielser til Indskriften Nr. 1—42 (Bd. II S. 510—572) findes stadig Henvisninger til et paatænkt Afsnit »Almindelige Bemærkninger«, og han var ogsaa i 1904 naaet et Stykke paa Vei med en Oversigt over de i Runeværket behandlede urnordiske Indskrifter. Hvordan han havde tænkt sig denne Oversigt, vil man faa et Indtryk af ved at gjennemlæse den Plan for de »almindelige Bemærkninger«, som findes blandt hans efterladte Optegnelser. Planen er vistnok i det væsentlige udarbejdet i 1904 — før Indledningen (»Runeskriftens Oprindelse og ældste Historie«) var blevet udskilt som eget Skrift. —, og »Oversigten« vil fremtræde i klart Omrids, naar de Afsnit (22—37), som er indgaaet i Indledningen, trækkes fra:

„Almindelige Bemærkninger“.

»1. Opregning af Runeindskrifterne for at vise Tiden, naar de er fundne. / 2. Fordelingen paa Amter. / 3. Inddeling af Indskrifterne efter Gjenstandene, hvorpaa de er fundne, i faste Mindesmærker og løse Gjenstande. / 4. De faste Mindesmærkers Stenart, ydre Forhold, Størrelse. Stenens Tilhugning, Maaden, hvorpaa Indskriften er ridset eller hugget og hvor paa Stenen anbragt. Stenens Form. Reist paa høit Sted. / 5. Længde af Indskr. eller Rader paa faste Mindesmærker. Indskriftens Retning. Rammelinjer. Runeraderens Forhold. / 6. Stene med Indskrift inde i Gravhaug¹. / 7. Ydre Forhold ved Indskrifter paa løse Gjenstande. / 8. Skriftens Retning. Fra høire eller venstre. / 9. De enkelte Runeformer. — NB. Materiall — Runerne som Tidsmærker². — Smale eller brede. Fint ridsede. / 10. Vende-, Stup-, Binderuner. Runerne berører hinanden. Runernes Afstand ujevn. / 11. Ordadskillelse, Begyndelses-, Afslutningstegn. Runer læses dobbelt. Rammer. Samme Antal Runer i Raderne. / 12. Hellige Tegn eller andre Billeder. / 13. Forskjel i Runernes Størrelse, tildels i samme Indskrift. Ensartethed og Uensartethed. Svagere indridset. Runer for sig.³ / 14. Forkortet Skrivemaade. / 15. Omflytning. / 16. Skrivfeil. / 17. Kopier og senere Forvanskninger. / 18. Godt bevarede eller næsten helt udslettede Indskrifter. / 18 b. Sproget behandles ikke. Lydbetegnelse? / 19. En eller flere Runemestre. Øvede og uøvede Runemestre. / 20. Indhold og Formler. A. Faste Mindesmærker. B. Løse Gjenstande. Angivelse af Eiermand og Forfærdiger. Magiske Runer. [Senere tilføiet:] (Betegnelse for Sten og for Runer og Skrift, for Anbringelsen af Gravmindet). Forhold mellem de nævnte Personer. / 21. De forskjellige Indskrifter Tid, ordnet efter de i Udgiven givne Tidsbestemmelser. — Tidsbestemmelse efter Oldsager, som er fundne med Indskrifterne. NB. fundne inde i Gravhaug. — Tidsbestemmelse efter Runeformer. / 21 b. De ældste Indskrifter i Norge. Skikken at reise Mindestene i fri Luft. / 21 c. Runemindesmærkerne fortrinsvis knyttede til Kystlandskaberne. / 21 d. Gjennemgaaelse af Undtagelserne herfra. Brakteaternes Forbindelse med Erulerne.

22. Runeskriftens Oprindelse hos Goterne. / 23. Erulerne har først bragt Skriften til Norden. / 24. Navnet Eruler. / 25. Nordiske Indskrifter med erilar. / 26. uha og Indskrifterne, i hvilke denne Slægt kan forfølges. / 27. Reisende Runemestre. / 28. De danske Mosefunds Sammenhæng med Erulerne? / 29. Brakteaternes Sammenhæng med Eruler. Se 36. / 30. Mulig Bestemmelse af Erulernes Hjemstavn i Norden. / 31. Hildebrand's Mening. / 32. Ord i Indskrifterne, som Eruler har lånt fra Goterne. / 33. Navne i Indskrifterne, som tyder paa Samliv i Syden med gotiske og høityske Folk.

34—37. Brakteaternes Sammenhæng med Erulerne. / 38. Indskrifter fundne inde i Gravhauger. / 39. Hvor og naar er denne Skik begyndt? / 40. De store Gravkamres Sammenhæng med Vest-Europa. / 41. Formler i Indskrifter inde i Gravhaug i sin Sammenhæng med romerske Indskrifter. / 42. De første Antydninger i Indskrifterne til Kristendom. Hvorfra er denne kjendt?

43. Forbindelser mellem norske og svenske Runestene. / 44. Overgangsindskrifter. / 45. Begyndelsen af den kortere Runerækkes Skrift.

Indskrifternes Bidrag til Norges Kulturhistorie.«

At skrive »Almindelige Bemærkninger« til Norges Indskrifter med de ældre Runer efter denne Plan paa Grundlag af Bugge's Forarbejder er nu neppe gjørligt selv for den, der som nærværende Udgiver har havt Leilighed til at følge Bugge's Runeforskninger fra Dag til Dag i Aarene 1902—05⁴. En særskilt Grund til, at

[¹ Det under »6« anførte er senere overstrøget; jfr. 38 ff.]

[² Disse tre Ord er senere tilføiet med Blyant.]

[³ Med Blyant: »Hører nærmere sammen med det, som er nævnt i No. 9«.]

⁴ Flere af mine Bidrag, som er meddelt i Bugge's »Rettelser og Tilføielser« (Bd. II S. 510—572), vil jeg mere have betragtet som Enkeltiaagttagelser, der kunde indpasses i Bugge's Kombinationer, end som Forslag, jeg kunde have vovet at give en selvstændig Udformning. Det samme gjælder adskillige af de Tolkningsbidrag, jeg har meddelt i Bugge's Brakteat-Afhandling i Aarbøger 1905.

jeg ikke gjør noget Forsøg paa at udfylde de efterladte Notater og ikke synderlig fyldige Manuskriptbrudstykker til en samlet og afrundet Fremstilling, foreligger ogsaa nu, ligesom i 1913, da jeg havde at tage Standpunkt til det efterladte ufuldendte Manuskript til »Indledningen«: Sophus Bugge's Slutningskjæder og den Stemning, som præger hans Fremstilling, bør ikke forstyrres af en Andens Udfyldninger. Men hertil kommer ogsaa andre Hensyn, som for mig har megen Vægt. Efter 1907 er vort norske Runemateriale øget fra 47 til 57 Numre, og disse nye Fund lader os nu se adskilligt i et andet Lys end i Bugge's sidste Leveaar. Videre er at nævne de senere Aars arkæologiske Forskninger, som viser sig at have den største Betydning ikke bare for Runemindesmærkernes Kronologi¹, men ogsaa for Bedømmelsen af Kulturforbindelser udadtil. Ligesom Haakon Shetelig fra Grunden af har maattet udføre sine »Arkæologiske tidsbestemmelser af ældre norske runeindskrifter« (Bd. III H. 1, 1914, S. 1—76), saaledes havde nu ogsaa Planen til »Almindelige Bemærkninger« maattet tages op til helt selvstændig Udførelse. I saa Fald vilde jeg imidlertid have følt mig mest tiltalt af, at Oversigten over de urnordiske Indskrifter i det nuværende Norge var blevet udvidet til ogsaa at gjælde Mindesmærkerne i de andre nordiske Lande. Indtil saa kan ske, vil man for Norges Vedkommende kunne nøie sig med det Overblik, som allerede gives i Registrene til dette Værk og i Oversigterne tilslut².

Disse Overveielser med Hensyn til Muligheden af at kunne afslutte Runeværket efter Bugge's Plan har i nogen Grad sinket Fuldførelsen. Mere har det dog havt at sige, at der i Aarene nærmest efter Bugge's Død blev fremdraget flere vigtige nye Runeindskrifter (Fløksand og Strøm 1908, Hugl 1910). En ny Serie »senere fundne Indskrifter« maatte da trænge sig i Forgrunden, og der maatte skaffes øget Bevilgning af det Offentlige til en bredere anlagt Fortsættelse af Runeværket. Materialet øgedes jevnt, saaledes at Bd. II H. 2 (S. 597—747), som i 1917 fulgte efter Shetelig's »Arkeologiske tidsbestemmelser« (Bd. III H. 1, 1914), kom til at indeholde hele 7 nye Numre³. Da saa endelig Tiden syntes at være inde til at afslutte Værket med Bd. III H. 2, som kun skulde indeholde »nogle almindelige Bemærkninger, Rettelser og Tilføielser II og Registre«⁴, gjordes i Juli 1917 det største Runefund, som overhoved er fremkommet i Norge. Nu gjorde Eggjum-Stenen Krav paa al Opmærksomhed. Dette betydningsfulde Mindesmærke maatte udgives snarest muligt, og det fik sit eget Hefte (Bd. III H. 2, 1919). Efter denne Tid har jeg maattet anvende nogle Aar paa andre Arbeider i Paavente af saa gunstige ydre Vilkaar, at jeg helt kunde samle mig om Runeudgaven.

¹ Fra arkæologisk Side betragtes det nu som utilstedeligt at sætte Runeskriftens Oprindelse i Forbindelse med Goternes Tog til Lilleasien Aar 267 (Incl. S. 186 ff.). Se her foran S. 253 f.

² Gjærne havde jeg i Registrene ogsaa taget Hensyn til Indskrifternes Bygning. I mange Tilfælde er dog Tolkningen omstridt, eller Behandlingen har i dette Værk ikke formaat at samle sig i en endelig Opfatning. Lignende Undskyldning mener jeg ogsaa at have for ikke at have udarbejdet flere andre Registre, som nok kunde være ønskelige, men som neppe stærkt vil savnes, eftersom det hele Materiale er forholdsvis lidet omfangsrigt.

³ Fire af disse Indskrifter havde jeg tidligere kunnet udgive i særskilte Skrifter (Fløksand og Strøm 1909, Huglen 1912 og Gjersvik 1914) og saaledes for den endelige Behandling nyde godt af Andres Syn paa dem.

⁴ Se Omslaget til Bd. II H. 2 (Juni 1917).

Saaledes har da til de 16 Aar, da Bugge forestod Udgivelsen af »Norges Indskrifter med de ældre Runer« (deraf de 5 sidste med nærværende Udgiver som Medarbejder, jfr. Bd. I S. 413 Anm. 1 og Bd. III S. 261), maattet komme endnu 17 Aar, før det hele Værk kunde afsluttes. Dette har havt sine Fordele, men ogsaa medført adskillige Ulemper. Værket har kunnet rumme saa at sige alt, hvad Bugge fra sit 58de Aar lige til sin Død havde at yde paa et Omraade, hvor han allerede i en ung Alder havde vundet sig en Førerstilling. Men idet Bugge her som paa saa mange andre Felter var i ustanselig Udvikling, maatte ogsaa hans Runeforskning præges af Aarenes Gang. Der findes Afsnit i Værket, hvor man takket være de paa hvert Ark tilføiede Trykningsdata kan følge hans Forskning ikke bare fra Aar til Aar, men undertiden endog fra Uge til Uge ligesaa godt som i et Tidsskrifts Hefter. Vi gjør ret i at se paa dette som noget, der ikke kunde være anderledes for et Forskertemperament som Bugge's, og mange vil sikkert føle sig underlig betaget netop ved denne Eiendommelighed ved Bugge's Forfatterskab. Altid er han rastløs og speider efter nye Udveie; men neppe nogensteds har dette faaet gjøre sig saa stærkt gjældende som i hans Forfatterskab efter 1902, da han under svækket Syn var hindret fra selv at skrive og kun kjendte nye Runefund fra stærkt forstørrede Tegninger, som Andre skaffede ham.

En forstaaelsesfuld Ven af det norske Runeværk skrev i 1906: »Ein Werk, das, wie das vorliegende, sich über drei Lustra erstreckt, das sich unter Aufopferung von Zeit und Bemühungen so vielfach erst die Grundlagen seiner Darstellung selbst bereitet, hat vollen Anspruch darauf als ein geschichtlich gewordenes betrachtet zu werden«¹. Til denne historiske Bedømmelse har jeg ogsaa villet føie nogle Ord for at minde om den individuelle Baggrund. I alt dette ligger, dybere seet, noget af det, som er Værkets egentlige Styrke.

Men til den anden Side aabenbarer der sig i den ydre Fremtræden mærkbare Svagheder. Til det mindre regner jeg endel Uoverensstemmelser i Retskrivning, som delvis er tilsigtede (saasom i de senere Dele Ombytning af *c* med *k* og Ophør i Brugen af Verbets Flertalsformer i Præsens). Væsentligere er det, at ikke hver Ting altid har kunnet faa sin endelige Behandling paa det Sted, hvor man efter Udgavens Plan skulde søge den. Herpaa har jeg prøvet paa at raade Bod — foruden ved »Rettelser og Tilføielser«² — ved fyldige Registre, og hvad der i dem maatte savnes med Hensyn til Konsekvens og Omhu, turde være blevet afhjulpet derved, at ialfald den med Værket nogenlunde fortrolige vil kunne gaa mere end én Vei — gennem Indskriftregister, Ordregister o. s. v. — for at naa frem til det, han søger. Den ledende Tanke har under Udarbejdelsen af Registerne været, at det var bedre at tage med for meget end for lidet. Forat man imidlertid ikke skal drukne i Massen af Henvisninger, er i de Registre, hvor det var gennem-

¹ Th. von Grienberger, Göttingische gelehrte Anzeigen 1906 Nr. 2 S. 90.

² Til Professor Adolf Noreen har jeg en Tak at bringe for, at han beredvillig paa min Anmodning har stillet til min Raadighed det urnordiske »Anhang« i hans Altisl. Gramm., 4. Udg., allerede mens det kun forelaa i Korrektur.

førligt, de vigtigere Henvisninger udhævede ved Kursivering¹. Forøvrigt har jeg i adskillig Udstrækning maattet tage Hensyn til, at Registerarbeidet ikke, uden at bidrage i Brugbarhed, fik lægge uforholdsmæssig meget Beslag paa videnskabelig Arbeidskraft.

I de 33 Aar dette Arbeide har paagaaet, har det nydt godt af velvillig og virksom Støtte fra mange Hold. Havde Sophus Bugge nu kunnet diktere mig denne Efterskrift i Pennen, vilde han med Tak have mindets de Mænd, som paa forskjellig Maade har ydet sin Bistand ved Runemindesmærkernes Fremdragelse og sproglige og reale Belysning. Fremfor andre vilde han have nævnt Oluf Rygh, den trofaste Raadgiver i epigrafiske og arkæologiske Spørgsmaal. Og sikkert vilde han ogsaa paa dette Sted have talt om, hvad Runeforskningen skylder P. A. Munch, hvis Minde Værkets 1ste Bind er viet.

En lignende Hjælp som Oluf Rygh har i de senere Aar Haakon Sjetelig ydet. Fremfor alt vil jeg her med Tak minde om det arkæologiske Afsnit, hvormed han har beriget Værket. —

Til mange andre har jeg en Tak at rette for Samarbeide med mig personlig. Deres Navne vil man finde overalt i Teksten, hvor jeg har nydt godt af deres Bistand. Særskilt vil jeg dog — ogsaa med Tanke paa Værkets ældre Partier — faa nævne de Mænd, som har taget den virksomste Del i Reproduktionen af Mindesmærkerne, Fotograferne Væring, Farfar (død 1906) og Sønneson, som med Indsigt og aldrig svigtende Interesse har medvirket ved Udgaven. Videre »Kommissionen til Udgivelse af Kildeskrifter til Norges Historie«, særlig dens mangeaarige Formænd Gustav Storm og Yngvar Nielsen, dens nuværende Formand Halvdan Koht og dens Sekretær gennem en Mandsalder A. C. Drolsum, hvilke alle paa mange Maader forstaaelsesfuldt har lettet og fremmet Arbeidet. Og endelig har jeg en erkjendtlig Tak at bringe A. W. Brøggers Bogtrykkeri, særlig dets nuværende Disponent H. Sørli, som i de forskjellige Stillinger, han har indehavt i Trykkeriet, gennem en lang Aarrække kyndig og interesseret og imødekommende har fulgt Runeværket paa allernærmeste Hold. —

Den norske Stat har bekostet dette Værk. Paa Videnskabens Vegne maa det være mig tilladt at bringe en Tak herfor.

¹ Dette har jeg ogsaa søgt at gennemføre i Register VI. Saa uoversigtligt dette Register har maattet blive, er det dog mit Haab, at det vil blive til nogen Hjælp ved personalhistoriske Studier og at det delvis vil kunne erstatte en Litteraturfortegnelse. — Til leilighedsvis berørte græske, latinske og keltiske Indskrifter (samt til Sheffield-Spænden [Stephens IV 55], nævnt Bd. III S. 59) har det været vanskeligt at finde Plads i Registrene (jfr. Nr. 57). Ligesaa til arkæologiske Forhold. Med Hensyn til disse vil man vel stort seet kunne hjælpe sig med Sjetelig's Redegjørelse Bd. III S. 1 ff.

Kristiania 5. Januar 1924.

Magnus Olsen.